

*John Gray - Black Mass:
Apocalyptic Religion and
the Death of Utopia*

Autor: Edward Dutton

Black Mass
Apocalyptic Religion and the Death of Utopia
John Gray
New York: Farrar, Strauss & Giroux, 2007

Hell on earth? Just enjoy it...

V knize *Black Mass* se autor John Gray snaží systematicky ukázat, že mnoho západních politických ideologií je ze své podstaty „náboženských,“ což podle něj způsobilo „nevýslovné utrpení.“ Tuto svou tezi shrnuje už v první větě: „Moderní politika je kapitolou dějin náboženství“ (str. 1). Rané křesťanství bylo utopickým hnutím. Vycházelo z předpokladu blízkého konce světa a série katastrofických střetnutí sil dobra a zla, po nichž bude nastoleno utopické „království nebeské.“ Podle Graye toto utopické myšlení, které „od svého vzniku vytrvale stíhá západní život,“ stojí v ostrém protikladu s cyklickým výkladem světa západních i východních pohanů. Otisky tohoto utopického myšlení můžeme vysledovat především v intelektuálních a politických hnutích vyznávajících „mýtus“ o pokroku ke stavu dokonalosti: „mýtus o Konci“ (str. 210). Gray tvrdí, že od Marxe k Hitlerovi, od Tálibánu k Georgi W. Bushovi na sebe židokřesťanstvím ovlivněné myšlení v jádru bere podobu **milenialistického kultu**. Vlády nad Spojenými státy, a v menší míře také nad Británií, se tedy chopili utopisté.

Měli bychom zdůraznit, že tato kniha - jakkoliv akademická ve své snaze předložit důkladně propracovanou tezi - je určena poučeným laikům, což je místy patrné nejen z jejího stylu, ale také hloubky části argumentace.

V úvodní kapitole shrnuje Gray rané dějiny západní ideologie pokroku, počínaje svatým Augustinem a jeho přesvědčením, že „zlo lze zničit“ (které podle Gray „znovu vyplulo na povrch v Bushově vládě“), odkud přes gnosticismus, reformační kultury, Hegela, Marxe pokračuje až k pozitivismu. Tato hnutí podle něj vzhlížejí buď k zidealizované budoucnosti, nebo zidealizované vzkříšené minulosti. Dále se zabývá údajně rovnostářskými hnutími, jako byly rozličné sekty v cromwellovské Anglii a Francouzská revoluce. Dodává, že zejména „francouzský teror“ byl „předobrazem pozdějších milenaristických revolucí“ (str. 27). Aby mohla povstat nová utopie, musí se nejprve odehrát apokalyptická bitva mezi zlem a dobrem.

Následně se Gray snaží demonstrovat, že neokonzervatismus, zejména po 11. září 2001, vykazuje všechny známky utopického hnutí. „Bushova vláda se chovala jako revoluční režim“

(str. 29), říká Gray, protože omezila svobodu, zřídila koncentrační tábory a podnikala preventivní útoky. „Pod vedením Tonyho Blaira se v poněkud menší míře musela s podobnou proměnou vypořádat i Británie“ (str. 29). Gray vnímá americkou situaci jako mnohem kritičtější než tu britskou, protože americká vláda nejenže považuje utopickou představu americké „demokracie“ za dokonalou a všeobecně uplatnitelnou, ale lidé stojící v jejím čele – včetně prezidenta – jsou „fundamentalističtí protestanti“ (či „teokonzervativci,“ jak je Gray označuje), kteří jsou pevně přesvědčeni, že jejich válka v Iráku se má stát předeheurou samotného Armageddonu.

Gray dosti přesvědčivě ukazuje, že podobně milenaristický byl i sovětský komunismus, k vytvoření jehož utopie byla třeba nastolit světovou vládu a proměnit lidskou přirozenost. (Gray zmiňuje i málo známou perličku, kdy Stalin podpořil výzkumný program usilující o zkřížení opic s lidmi za účelem vytvoření silnějších vojáků.) I národní socialismus je zobrazen jako odnož chiliasmu. Hitler by se prý s Gdaňskem nespokojil. „Směsicí vědeckého rasismu“ (str. 1) inspirovaný nacismus usiloval o vytvoření nadrasy lidských bytostí, ovládnutí světa v sérii „titánských válek“ a vyhlazení všech svých nepřátel po celé planetě. Gray nachází i u kořene samotné ideje rasového myšlení osvícenskou ideologii pokroku. Toto utopické myšlení je dle jeho soudu třeba vymýtit.

Dokonce i islámský fundamentalismus je – i v tomto případě přesvědčivě – vykreslen jako „západní“ ideologie náležející do tradice apokalyptického křesťanství. Následně se Gray zabývá vstupem milenarismu do politického hlavního proudu, zejména v Británii a Americe. Neoliberalismus Margaret Thatcherové označuje za „nástupnickou ideologii marxismu“ (str. 83), protože neoliberalové považují svůj systém – svobodný trh, štíhlá vláda, demokracie atd. – za ten jediný správný, který je tím pádem vhodné „nastolovat.“

Gray se domnívá, že Tony Blair svým souhlasem se „zničením socialismu“ přetvořil svou stranu k thatcherovskému obrazu. Blair však nevěřil v „imaginární věk štíhlé vlády“ (str. 95). Je to neokonzervativce, čili věřící a víru také prosazuje z důvodů společenské soudržnosti. Gray shrnuje, že Blair i Bush „vyznávali misionářský způsob politiky, jejímž cílem nebylo nic menšího než spása lidstva“ (str. 104).

Přestože lze Grayovu knihu pochválit za šíři záběru a podnětné argumenty, najdou se i četné nedostatky. Za ten nejočividnější považuji, že Gray podle všeho nezná filozofa, který se také zabýval mnohými tématy rozebíranými v knize, ale jehož analýza nabízí podstatně hlubší a radikálnější alternativu. Mluvím pochopitelně o Alainovi de Benoist, zejména pak jeho knize *Comment peut-on être païen? (1981)* (anglicky *On Being a Pagan*, 2004). 1]

V ní Benoist systematicky osvětluje odlišnosti mezi původním evropským polyteismem a biblickým (židovským, křesťanským a islámským) monoteismem. Podle Benoista lze vysledovat Grayem kritizované charakteristické prvky západního myšlení – dějiny pojeté jako lineární pokrok, jediná pravda, nesnášenlivost a utopismus – zpět k monoteismu. Západní intelektuální život je tedy svým způsobem plodem střetávání se monoteismu s polyteismem, když renesance ztělesňovala (v křesťanských zemích) přesun těžiště k pohanství a reformace zas opačnou tendenci k monoteismu.

Když Gray hledá původ nebo přímé spojení diskutovaných ideologií v chiliastickém křesťanství, dost možná se nemylí, ale Benoist přichází s hlubší analýzou, podle níž má tento směr křesťanství kořeny v monoteistickém judaismu. Gray správně podotýká, že pojem „Západ“ má proměnlivý obsah, ale jeho model „západního“ náboženského myšlení je podle všeho vymezen biblickým monoteismem a pohanství zcela opomíjí. Benoist však označuje současné „západní myšlení“ za výhonek biblického monoteismu, tj. blízkovýchodní import vnucený větší části Evropy násilím, a za původní západní náboženství označuje pohanství. Grayovy argumenty pak nepřímo ústí v závěr, že nejlepším náboženstvím je *de facto* pohansky pojatá víra: „ve svých nejsvětějších momentech bylo náboženství snahou nějak se s tajemstvím vypořádat; namísto naděje, že toto mystérium bude zjeveno“ (str. 210). Právě to se ve svém mnohem hlubším pojetí snaží ukázat i Benoist. *Black Mass* se tedy nápadně podobá Benoistově knize – jakoby ale „očistěné“ od všeho, co by mohlo znepokojit editory mainstreamového nakladatelství.

Není vyloučeno, že Gray o této blízkosti své práce s mysliteli evropské Nové pravice jako je de Benoist ví, protože sám se velice usilovně vymezuje a distancuje od „krajní pravice,“ již ovšem nikde nedefinuje. Gray začal svou intelektuální cestu v 80. letech jako hayekovský „neoliberál.“ Od té doby se váhavými krůčky posunuje doprava ke skeptické, pluralistické, posthumanistické formě konzervatismu, když za sebou na této cestě zanechává množství knih, v nichž naznačuje, že dospěl tak daleko napravo, jak je to jen pro „rozumného“ člověka možné.

Dalším problémem je i Grayovo nakládání s pojmem „náboženství“ bez předchozího uspokojivého vymezení. To se jeví dosti podivně, jelikož i funkcionalisté jako Clifford Geertz 2] náboženství definují způsobem, který podporuje Grayovu tezi, podle níž hnutí, která obecně nebývají pokládána za náboženská – jako neokonzervatismus – ve skutečnosti „náboženská“ a konkrétněji „utopická“ jsou. Také akademici jako Bryan Wilson považují utopismus za svébytný druh náboženství. 3]

Gray používá označení „utopická“ velice zeširoka, když takto nazývá každé hnutí, jehož cíle jsou „nerealistické.“ Nenalezneme ale „nerealistické“ prvky v každém náboženství? Nejsou snahy šamana kmene o usmíření duchů „nerealistické“? „Utopisty“ označuje za „iracionální,“ ale musí být hinduistické přesvědčení o cyklickém střídání vzestupů a pádů nutně racionálnější? Nemí i toto cyklické vnímání jen dalším způsobem, jak světu vštípit význam, který nelze empiricky ověřit?

Gray také nerozlišuje mezi různými druhy utopismu – mezi thatcherovským neoliberalismem a komunismem nebo komunismem a národním socialismem však jistě nalezneme zásadní odlišnosti.

Tak například neoliberalismus na rozdíl od komunismu nevyžaduje zrušení soukromého vlastnictví nebo proměnu lidské přirozenosti. A konečný cíl komunismu – světový stát, v němž není soukromého vlastnictví, sobectví ani nedostatku – je jistě méně realistický než sjednocení Němců v jediném etnicky sourodém státě pod jedním vůdcem. Odbyl by Gray konzervativní pokusy zvrátit utopické sociální inženýrství prostě jako jen další dávku

utopického sociálního inženýrství?

Gray zdůrazňuje, že „svět“ by byl lepším místem, kdy se „zbavil“ utopismu (str. 209). Zároveň si je však vědom paradoxní situace, kdy „se iracionální víra v budoucnost stala nedílnou součástí současného života, a posun k většímu realismu by se sám o sobě mohl být utopickým ideálem“ (str. 204). I když ale uznáme, že utopismus a progresivismus jsou v zásadě nepodložené články náboženské doktríny, jsou kvůli tomu ze své podstaty špatné? Jistě bychom je raději měli soudit podle jejich výsledků, které nejsou výhradně negativní.

Vznikla celá řada teorií vysvětlujících vyspělost „Západu.“ Nevyvíjí se nakonec Západ právě díky této své náboženské ideologii pokroku? Antropolog **Roger Sandall** ve své knize *The Culture Cult* zdůrazňuje, že země ovládané náboženstvím zdůrazňujícím „tajemství“ se vyvíjely podstatně pomaleji než ty, které jsou, v Grayově terminologii, do jisté míry „utopické,“ ale přesto otevřené novým myšlenkám. 4]

Jsou vědci hledající lék na Alzheimerovu nemoc nebo rakovinu „utopisté“? Je „utopismem“ víra, že svět lze učinit lepším místem, třebaže nikdy ne dovést k dokonalosti? Je „utopické“ zavrhnout myšlenku, že skrytá síla pokroku nutně znamená zlepšení, ale nepřestat věřit, že lidé jsou schopni všemožných dílčích zlepšení? Nemožné sny skutečně mohou být ničivé, ale co ty uskutečnitelné? Ryzí idealismus je destruktivní, ovšem o nic víc než ryzí cynismus. Bez idealismu politická hnutí jen obtížně motivují své lidi a často musí přepustit moc destruktivním utopistům. Dokonce i řecké městské státy – bez ohledu na své pohanské smýšlení – prosazovaly své zájmy prostřednictvím politického, sportovního a uměleckého soupeření, tedy jinak pojmenovaného „pokroku.“ Proto se musíme ptát, zda jsou všechna „pokrokářská“ a „utopická“ hnutí a impulzy skutečně tak škodlivé, jak se Gray snaží čtenáře přesvědčit.

Další problém knihy *Black Mass* vidím v tom, že její poslední třetina je zbytečná. Po často až zbytečně kritickém rozboru Tonyho Blaira se Gray vrací k utopismu v americké politice počínaje puritány. Od nich pokračuje přes „utopickou“ Americkou revoluci a dospívá až k neokonzervatismu, když neopomíná zdůraznit, že Bushovy republikány podporují tři čtvrtiny znovuzrozených (*born again*) amerických křesťanů. Gray dodává, že za Bushe se apokalyptické myšlení vrátilo ke své doslovné podobě, kdy křesťanští fundamentalisté bojují proti „teroristickým“ islámským fundamentalistům. Následně však Gray cítí potřebu detailně zopakovat v poněkud šroubovaném stylu historii vzestupu amerického neokonzervatismu. Zde mohl Gray knihu ukončit, namísto toho však předkládá zdlouhavou a vcelku zbytečnou kapitolu o poslední válce v Iráku, opepřenou drobnými výpady proti USA, které viní z pokrytectví, porušování lidských práv a všeobecné hlouposti.

Poslední problém vidím v tom, že Gray ponechává často volný průchod svým emocím a předsudkům, aniž by cítil potřebu je nějak ospravedlnovat. Působí to rušivě a někdy je kvůli tomu obtížné brát tuto jinak velmi inteligentní knihu vážně. „Šintoistický a hindský nacionalismus“ využíval násilí, ale jen křesťanství a islám jej podle všeho činí „systematickým.“ Jak lze toto rozlišení odůvodnit? To si Gray nechává pro sebe. Také se pouští do výstředních apokalyptických tirád o globálním oteplování, které prý dá vzniknout

„záplavě kultů“ (str. 209). Vyloučené to není, autor však svá tvrzení ničím nedokládá. Chápu, že jde o knihu určenou širší veřejnosti, ale podle mě i v očích „poučeného laika“ mohou tyto bezdůvodné exkursy uškodit Grayově intelektuální důvěryhodnosti.

Black Mass Johna Gray je vysoce čtivé dílo, které přesvědčivě ukazuje, že současné ideologie, ať se považují za sebevíc sekulární, vycházejí z biblického milenialismu. Gray se ovšem nezabývá jeho kořeny nebo alternativami tak radikálně a podrobně jako Alain de Benoist. Možná ale Gray zachází jen tak daleko, jak je podle něj při zachování tabu vymezujících hranice mainstreamového diskurzu možné. Kdyby snad jeho múza někdy zatoužila po svobodnějším fóru, možná narazí na stránky *Nouvelle Ecole* a *The Occidental Quarterly*.

Edward Dutton má doktorát ze sociální antropologie a je autorem knihy *Meeting Jesus at University: Rites of Passage and Student Evangelicals*.

Poznámky:

1] Alain de Benoist, *On Being a Pagan*, přel. John Graham, ed. Greg Johnson (Atlanta:Ultra, 2004).

2] Clifford Geertz, “Religion as a Cultural System,” v Michael Banton, ed., *Anthropological Approaches to the Study of Religion* (Bristol: Tavistock, 1966), str. 4.

3] Viz Bryan Wilson, *Religious Sects* (London: Weidenfield and Nicholson, 1970).

4] Roger Sandall, *The Culture Cult: On Designer Tribalism and Other Essays* (Oxford: Westview Press, 2001).

Recenze Edwarda Duttona *All the New Right That's Fit to Print* vyšla v magazínu *The Occidental Quarterly*, roč. 8, č. 3, Podzim 2008.